

2. Кримінологія (Особлива частина) : навч. посіб. / кол. авт.: Блага А. Б., Васильєв А. А., Давиденко Л. М. та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова ; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – 347 с.

3. Антонян Ю. М. Личность преступника – индивидуальная профилактика преступлений: сопоставление и выводы / Ю. М. Антонян // Личность преступников и индивидуальное воздействие на них. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1989. – С. 3–10.

4. Лісіцков назвав загальну кількість засуджених в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radioera.com.ua/eranews/?idArticle=41390>.

5. Хорватова О. Вплив психічних аномалій на призначення та відбуття покарання / О. Хорватова // Юридичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 42–45.

6. В Одесских колониях не хватает психологов для реализации программы ресоциализации заключенных [Электронный ресурс] / МОСТ-Одесса. – Режим доступа: <http://www.most-odessa.info/news/society/19812.html>. – 2011. – 11 апр.

7. В колонии № 2 Липецка появился штатный тюремный капеллан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gorod48.ru/news/56380>. – 2012. – 12 мар.

Надійшла до редколегії 20.04.2012

РУБАН Е. П. СПЕЦИАЛЬНО-КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ И ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ СПОСОБЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В МЕСТАХ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

Раскрыта суть специально-криминологических и индивидуальных способов противодействия преступности в местах лишения свободы. Приведены виды указанных способов, которые используются правоохранительными органами и негосударственными организациями. Дана характеристика воспитательному воздействию на сознание, чувства, волю осужденных лиц.

RUBAN K. THE SPECIAL AND CRIMINOLOGICAL AND INDIVIDUAL MEASURES OF CRIME PREVENTION AT THE PLACES OF IMPRISONMENT

The content of special and criminological and individual measures of crime prevention at the places of imprisonment are revealed. The types of mentioned measures which are used by law enforcement and non-state organizations are given. The characteristic of educational influence upon the consciousness, senses and will of such persons is presented.

УДК 343.98(477)

Р. Л. СТЕПАНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В СОЦІАЛЬНО-БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Розглянуто основні різновиди злочинів, що вчиняються в соціально-бюджетній сфері України в сучасний період. Запропоновано авторське визначення соціально-бюджетної сфери як специфічної області діяльності, пов'язаної із формуванням, розподілом і використанням бюджетних та інших державних коштів, використанням державного і комунального майна, при реалізації соціальної функції держави. Вказано перспективні напрями формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів, характерних для цієї сфери.

Конституцією України передбачено право громадян на соціальний захист, що гарантується державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; ство-

ренням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. До сфери соціального захисту входять і гарантовані державою пенсії, інші види соціальної допомоги і виплати, забезпечення громадян, що потребують соціального захисту, житлом,

необхідною медичною допомогою, забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя тощо (статті 46–49 Конституції України). Значна частина завдань, що реалізуються за допомогою бюджету, є соціальними. У свою чергу, негативні процеси у здійсненні державних доходів і видатків, спрямованих на фінансування соціальних потреб, призводять до зниження рівня соціального захисту громадян.

Суттєву частку правопорушень, характерних для соціально-бюджетної сфери, становлять злочини, пов'язані із розкраданнями та іншими посяганнями на бюджетні кошти, призначені для реалізації соціальних програм, кошти і майно державних цільових соціальних фондів.

Водночас питання криміналістичного забезпечення розслідування таких злочинів у науковій літературі не висвітлювались, хоча боротьбі з ними присвячена досить ґрунтовна наукова праця у галузі кримінології, автором якої є Ю. М. Демидов. Визначення соціально-бюджетної сфери, запропоноване вченим, дозволяє віднести до неї злочинні посягання, що вчиняються в процесі формування та виконання бюджетного законодавства в соціальному комплексі країни, діяльності державних позабюджетних фондів для реалізації конституційних прав громадян на пенсійне забезпечення, соціальне страхування, соціальне забезпечення, охорону здоров'я та медичну допомогу, а також у галузі бюджетного фінансування освіти, науки, культури, мистецтва, спорту, туризму, муніципального житлово-комунального господарства та побутового обслуговування населення та спеціальних потреб (відновлення певних галузей господарювання, підтримка біженців тощо) [1, с. 12, 29–30].

Криміналістичне визначення соціально-бюджетної сфери, як і бюджетної сфери в цілому, вбачається іншим. На нашу думку, вона має розглядатись як галузь діяльності, пов'язана із формуванням, розподілом, перерозподілом і використанням бюджетних коштів, інших державних коштів, використанням державного і комунального майна, при реалізації соціальної функції держави. Тобто мова йде передусім про формування і використання бюджетних коштів і коштів державних фондів, які призначені для виплати пенсій, різних видів соціальної допомоги, гарантування надання громадянам медичної допомоги, здобуття ними освіти тощо. Також до даної сфери слід відносити і розпорядження майном відповідних державних органів і фондів.

Науковці і практики, що займаються питаннями аналізу бюджетного фінансування соціальних потреб, у цілому єдині у висновку про неефективність цієї діяльності. Саме «соціаль-

ні» видатки бюджету мають найбільші показники недовиконання. У даній галузі виявляється чимала кількість бюджетних правопорушень, у тому числі злочинного характеру. Наявні суттєві недоліки у плануванні витрат, значна кількість коштів витрачається неефективно і не за цільовим призначенням [2].

Для досліджуваної сфери характерними є однотипні злочинні схеми, що в загальному вигляді полягають у махінаціях: а) з боку службових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування при формуванні, розподілі і використанні бюджетних коштів, призначених для фінансування соціальних потреб; б) з боку службових осіб суб'єктів підприємництва – одержувачів бюджетного фінансування на виконання певних соціальних програм; в) з боку службових осіб державних і місцевих фондів – розпорядників коштів; г) з боку службових осіб бюджетних установ соціальної сфери (медицини, освіти, культури, туризму тощо) при розпорядженні ввіреним майном, а також організації благодійних фондів, що мають здійснювати позабюджетне фінансування цих установ.

Додатковою ознакою, яка дозволяє диференціювати різноманітні злочини в соціально-бюджетній сфері в аспекті побудови окремих криміналістичних методик їх розслідування, є нормативна належність предмета посягання. У найбільш загальному вигляді можна визначити чотири основних типи майна: а) майно і кошти державних фондів; б) майно і кошти місцевих (комунальних) фондів; в) майно і кошти благодійних фондів, створених відповідно до законодавства України, для додаткового фінансування бюджетних установ соціальної сфери або здійснення соціальних програм; г) бюджетні кошти і майно бюджетних установ соціальної сфери.

На підставі аналізу слідчої практики, наукових і методичних джерел можна виділити наступні типові різновиди зловживань із коштами державних фондів, що вимагають криміналістичного аналізу.

1. У діяльності Українського державного фонду соціального захисту інвалідів: а) зловживання службовим становищем, службове підроблення підприємцями з метою завищення в документах кількості робочих місць для інвалідів і недотримання нормативів працевлаштування інвалідів; б) шахрайство з фінансовими ресурсами з боку підприємців із метою одержання бюджетного фінансування для створення робочих місць для інвалідів; в) привласнення підприємцями коштів, одержаних для створення робочих місць для інвалідів; г) хабарництво та інші корупційні зловживання з боку службових осіб Фонду за здійснення розподілу коштів,

неналежний контроль за їх використанням тощо; д) розкрадання коштів службовими особами Фонду у співучасті з підприємцями під виглядом фінансування відповідних програм; е) службова недбалість працівників Фонду при виконанні своїх службових обов'язків щодо розпорядження коштами і майном.

2. У діяльності Пенсійного фонду України: а) розкрадання коштів, призначених для виплати пенсій, службовими особами поштового зв'язку (внесення неправдивої інформації до бухгалтерських звітів і підроблення актів звірки форми В9-М і звітів про виплату пенсій форми 57 із зазначенням в них більших сум, необхідних для виплати пенсій); б) зловживання посадових осіб банківських установ та комерційних структур пенсійними коштами; в) зловживання службових осіб Фонду з векселями, одержаними від державних підприємств у рахунок погашення заборгованості [3, с. 303–304]; г) грубе порушення законодавства про працю підприємцями шляхом використання праці найманих працівників без оформлення трудових відносин; д) розкрадання службовими особами Фонду коштів (оформлення фіктивних пенсійних справ на неіснуючих осіб та інші способи); е) службові зловживання і підроблення службовими особами підрозділів пенсійного фонду при видачі підприємцям довідок про відсутність заборгованості перед пенсійним фондом для отримання останніми права на виділення фінансової підтримки з бюджету; ж) службова недбалість працівників фонду при здійсненні перерахунків пенсій; з) шахрайське заволодіння коштами пенсійного фонду організованими групами у складі громадян і працівників пенсійного фонду шляхом незаконного оформлення пенсій; и) одержання працівниками пенсійного фонду хабарів або іншої незаконної винагороди за оформлення громадянам фіктивних або збільшених пенсій.

3. У діяльності Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (центри зайнятості) типовими є злочинні посягання, що полягають у: а) незаконному (у тому числі нецільовому) використанні коштів Фонду на внутрішньогосподарські потреби (безпідставні виплати премій, оплата зайвих послуг і товарів, закупівля обладнання і виплата заробітної плати іншим працівникам замість фінансування створення нових робочих місць тощо); б) зловживання при проведенні державних закупівель; в) фальсифікації документів і подання неправдивих даних суб'єктами підприємницької діяльності про створення нових робочих місць із метою одержання бюджетних дотацій і пільг; в) хабарництві

з боку службових осіб Фонду за сприяння виділенню фінансової підтримки і з боку службових осіб суб'єктів підприємництва при виданні фізичним особам фіктивних довідок про середню заробітну плату, необхідної для виплати одноразової допомоги по безробіттю [3, с. 297–299]; г) розкраданнях майна службовими особами Фонду, у тому числі організованими злочинними групами за участю підприємців.

4. У діяльності Фонду загальнообов'язкового державного страхування з тимчасової втрати працездатності частіше за все вчиняються злочини: а) пов'язані з незаконним розподілом пільгових путівок до оздоровчо-лікувальних санаторіїв (службова недбалість, зловживання службовим становищем); б) розкрадання коштів службовими особами Фонду, в тому числі організованими злочинними групами, зокрема, з медичними працівниками і підприємцями; в) нецільове використання коштів Фонду шляхом оплати зайвих і понаднормових витрат; г) хабарництво з боку посадових осіб відділень Фонду за надання переваги комерційним структурам на укладання цивільно-правових правочинів, пов'язаних із діяльністю Фонду, незаконний розподіл пільгових путівок, незаконне надання допомоги при вагітності і пологах, при народженні дитини, при догляді за нею, на поховання, забезпечення оздоровчих заходів тощо [3, с. 299–301].

5. У діяльності Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань: а) розкрадання коштів службовими особами регіональних відділень Фонду грошових коштів шляхом завищення сум різноманітних виплат, їх оформлення на фіктивних осіб з подальшим переведення у готівку і привласненням; б) зловживання службовим становищем службовими особами регіональних відділень Фонду в інтересах третіх осіб при розрахунках сум одноразових виплат у зв'язку зі смертю постраждалих; в) хабарництво з боку службових осіб регіональних відділень Фонду за вирішення питань щодо безперешкодних страхових виплат; г) нецільове використання коштів Фонду, призначених для надання допомоги, на внутрішньогосподарські потреби Фонду [3, с. 301–303].

У свою чергу, посягання на майно і кошти місцевих соціальних фондів включає: а) розкрадання коштів відповідного фонду шляхом зловживання службовим становищем; б) шахрайство з фінансовими ресурсами суб'єктами підприємництва шляхом безпідставного отримання фінансування з відповідного фонду; в) розтрата коштів, що надходять від підприємств як

повернення раніше наданої фінансової допомоги і підлягають поверненню до місцевого бюджету, шляхом їх відчуження і використання в інтересах суб'єктів господарювання.

Злочинна діяльність службових осіб бюджетних установ соціальної сфери (освітніх, медичних тощо) об'єднує два типи злочинних посягань: а) розкрадання та інші зловживання із ввіреним державним або комунальним майном, у тому числі бюджетними коштами, що виділяються в межах кошторисного фінансування; б) зловживання при формуванні і використанні коштів і майна благодійних фондів, створених відповідно до законодавства України, для додаткового фінансування бюджетних установ соціальної сфери або здійснення соціальних програм.

Якщо перший тип злочинів є «традиційним» і включає економічні розкрадання, хабарництво, службові зловживання та злочинні порушення бюджетного законодавства в поточній господарській діяльності, то для другого типовими є розкрадання коштів, що надходять до фондів як благодійні та інші добровільні внески (шляхом неоприбуткування частини надходжень, використання фіктивних підприємств-посередників для завищення ціни на товари, роботи та послуги, що сплачуються за рахунок фондів тощо), службова недбалість при розподілі та використанні майна і коштів благодійних фондів та інші подібні діяння.

Список використаної літератури

1. Демидов Ю. Н. Проблемы борьбы с преступностью в социально-бюджетной сфере : монография / Ю. Н. Демидов. – М. : Щит-М, 2004. – 440 с.
2. Овчарова Н. В. Аналіз виконання бюджетної політики в соціальній сфері / Н. В. Овчарова // Вісник Університету банківської справи. – 2009. – № 3. – С. 151–155.
3. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері : метод. рек. / Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук, В. Р. Сливенко та ін. – К. : МВС України, 2009. – 427 с.

Надійшла до редколегії 01.06.2012

СТЕПАНЮК Р. Л. ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТОДИКИ РАССЛЕДОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ В СОЦИАЛЬНО-БЮДЖЕТНОЙ СФЕРЕ УКРАИНЫ

Рассмотрены основные разновидности преступлений, совершаемых в социально-бюджетной сфере Украины в современный период. Предложено авторское определение социально-бюджетной сферы как специфической области деятельности, связанной с формированием, распределением и использованием бюджетных и других государственных средств, использованием государственного и коммунального имущества, при реализации социальной функции государства. Указаны перспективные направления формирования частных криминалистических методик расследования преступлений, характерных для данной сферы.

STEPANIUK R. PROSPECTS OF THE FORMATION OF THE TECHNIQUE OF INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIMES COMMITTING IN THE SOCIAL AND BUDGETARY SECTOR OF UKRAINE

The main types of crimes committed in the social and public sector of Ukraine in the modern period are described. The author offers the definition of social and budgetary sector as a specific field of activity related to the formation, distribution and use of budgetary and other public funds, the use of state and municipal property, the implementation of the social function of the state. There are shown perspective directions of the formation of private forensic crime investigation techniques specific to this sector.